

Tanja Kušćović

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb

tanja.kustovic@zg.t-com.hr

JEZIK HRVATSKOG PROTESTANTSKOG ĆIRILIČKOG *NOVOG ZAVJETA* (1563.) PREMA HRVATSKOGLAGOLJSKOJ TRADICIJI

U radu se analizira jezik ćirilicom otisnutoga *Novoga zavjeta* (1563.) u odnosu na starije hrvatskoglagoljske tekstove. Na temelju analize glagola u Evanđelju po Mateju u protestantskom ćiriličkom *Novom zavjetu* s protestantskim glagoljskim *Novim zavjetom* (1562. – 1563.) i usporedbom s tiskanim misalima: Kožičićevim *Misalom hruackim* (1531.), *Modruškim misalom* (1528.), *Senjskim misalom* (1494.), *Prvotiskom misala* (1483.) pokušat ću ustanoviti koliko se ćirilski tekst razlikuje od tih glagoljskih tekstova, te znače li razlike drugačiju jezičnu koncepciju u odnosu na dotad otisnute misale.

Najvažnije djelo protestantske književnosti je prijevod na hrvatski jezik *Novoga zavjeta* (1562. – 1563.), tiskan glagoljicom i ćirilicom. Prevoditelji teksta na hrvatski jezik bili su Stipan Konzul i Antun Dalmatin. Dosađajna jezična istraživanja protestantskih knjiga pokazala su da su »prevoditelji bili svjesni činjenice da njihov jezik u NT nije normirani sustav jezika u današnjem smislu. Njihov princip jest biti narodu maksimalno razumljiv. Zato i kažu da su u prijevodu, »tmačenju«, NT upotrijebili »priproste« (jednostavne), »navadne razumne« (uobičajene razumljive), »općene« (opće), »vsagdanje sadašnjega vrimenta besede« (svakidašnje sadašnjega vremena riječi.« (Jembrih 2007:79).¹ Radoslav Katičić utvrđuje:

¹ Nastojeći što bolje objasniti jezik protestantskih knjiga, A. Jembrih citira Stanislasa Hafnera: »Što se konkretnoga jezika hrvatskih prevoditelja u Urachu tiče, dobro je primijetio Stanislaus Hafner, kad piše: »Tako nitko među jezičnim tvorcima reformacijskog razdoblja, pa tako ni oni hrvatski, nije nastojao stvoriti neki novi, jedinstveni razgovorni jezik, nego su se služili jezikom koji će svima biti razumljiv, preuzet iz sva-

»Jezik tih protestantskih knjiga po svojim je dijalekatskim obilježjima čakavski. Time je baš i autentično glagoljaški. Refleks jata im se koleba između ikavskoga i ekavskoga. Rječnik je izrazito zapadan, pa ima dosta riječi kakve se javljaju i u slovenskim govorima. Po tome taj jezik potpuno odražava sredinu u kojoj je kao književni stiliziran. [...] Sustavnim uvođenjem sinonima proširen mu je dijalekatski obuhvat. Taj je jezik sasvim narodan, kako se kod protestanata mora i očekivati. Ipak su u njem prisutni i crkvenoslavenski elementi. Nije ih mnogo, ali nisu samo simbolični. Odatle se razabire koliko je tradicija hrvatske pismenosti bila sročena sa svojim iskonskim liturgijskim jezikom i s jezikom crkvenoga učiteljstva iz kojega je potekla. Tako ga se nisu posve klonili niti oni koji su u novom vjerskom pokretu htjeli dokinuti svaku posebnost svetoga jezika i govor o svetosti učiniti običnim, pristupačnim baš svakomu. Niti njima se nije činilo da malo crkvenoslavenskoga otuđuje riječ Božju od vjernika. To im je naprosto spadalo *Svetomu pismu*. A moguće je to bilo samo zato jer su bar neki elementi crkvenoslavenskoga bili neotuđiv sastojak hrvatske književnojezične baštine.« (Katičić 2013:92)

Svakako treba spomenuti i jednog od prvih proučavatelja hrvatskih protestantskih tekstova — Franju Fanceva. U svom radu *Jezik hrvatskih protestantskih pisaca 16. vijeka prilog historičkoj gramatici jezika hrvatskoga ili srpskoga* Fancev je analizirao protestantski *Novi testament*, i glagoljički i ćirilicki. (Fancev 1916a, 1916b).

U ovom se radu analizira jezik ćirilicom otisnutog teksta (1563.) u odnosu na starije hrvatskoglagojske tekstove. Na temelju analize glagola u *Evandjelju po Mateju* u protestantskom ćirilickom *Novom zavjetu*² u uporedbi s protestantskim glagoljskim *Novim zavjetom*³ (1562.—1563.) i s tiskanim misalima: *Kožičićevim Misalom hruackim*⁴ (1531.), *Modruškim misalom*⁵ (1528.), *Senjskim misalom*⁶ (1494.), *Prvotiskom misala*⁷ (1483.) pokušat ću ustanoviti koliko se ćirilicki tekst razlikuje od navedenih glagoljskih tekstova, te znače li te razlike drugačiju jezičnu koncepciju u odnosu na dotad otisnute misale. Ovdje treba napomenuti da su razlike koje donosim između navedenih otisnutih glagoljskih tekstova rezultat zajedničkog rada s dr. Mateom Žagarom, Ivanom Eterović i Blankom Ceković na pro-

kodnevnog života i životan, odnosno jezikom kojim se u to vrijeme govorilo i koji je narod razumio, kako u pogledu rječnika, tako i u pogledu rečenične strukture. Taj je jezik trebao čim vjernije slijediti prirodni tijek uporabnog govora.« Hafner 1971:370.

² Kratica: Pć.

³ Kratica: Pg.

⁴ Kratica: Km.

⁵ Kratica: Mo.

⁶ Kratica: Sm.

⁷ Kratica: Pt.

jektu u okviru kojeg se transliterira i analizira *Misal hruacki* Šimuna Kožičića Benje. Glagolski oblici koji su proučavani jesu prezent, imperativ, futur I., futur II., aorist, imperfekt, perfekt, pluskvamperfekt, kondicional i participi. Od participa neće posebno biti obrađen I-particip koji služi za tvorbu složenih glagolskih oblika i čiji je oblik jednak u svim proučavanim tekstovima.

Prezent. Prezentski oblici u tekstu su dobro oprimjereni. Glagol *biti* koji se javlja često, bilo za izricanje sadašnjosti, bilo za izricanje prošlosti, u protestantskom se tekstu i ćirilickom i glagoljskom javlja kao nenaglašeni oblik (*si*)⁸, prema ostalim tekstovima u kojima nalazimo naglašeni oblik (*esi*): ako *si* ti *Siń* Božy (Pć 4a, Pg 4a)⁹: Ako *siń* božy *esi* (Km 25r)¹⁰; ti li *si* on (Pć 15a, Pg 14b): ti li *esi* (Km 2r). Nisu rijetki primjeri u kojima svi tekstovi imaju naglašeni oblik: ja *jesamь* človikь (Pć 10b, *jesam* Pg 10a): az č(lovê)кь *esamь* (Ko18r), pri čemu priređivači protestantskih izdanja imaju i nenaglašeni, a ostali misali naglašeni — dobar *samь*: dobarь *esamь*: da *samь* ja dobar (Pć 30b, *sam* Pg 29a): da azь dobarь *esamь* (Km 15a). U trećem licu množine nalazimo kod priređivača protestantskih izdanja naglašeni hrvatski oblik *jesu*, dok ostali misali imaju hrvatskostaroslavenski oblik *sut*: jere sliپی *jesu* (Pć 23a, *jesu* Pg 22a): sleپی *sutь* (Km 43r). Kad taj prezentski oblik koriste za tvorbu perfekta, onda u protestantskim tekstovima imamo nenaglašeni oblik *su*, a u ostalim misalskim tekstovima nemamo perfekt već prezent: *su umrli* (Pć 3a, Pg 3a): Mrtvi bo *sutь* (Km 3a)¹¹. Zanijekani oblik toga glagola u prvom licu jednine isti je u svim tekstovima i glasi *nisamь*, pri čemu Modruški, Senjski i Prvotisak misala imaju oblik *nêsamь*: *nisamь* dostojanь (Pć 10b, Pg 10a): *nisamь* dostoên (Km 25v; *nês(a)mь* Mo, Sm, Pt). Drugo se lice razlikuje u upotrebi oblika: *nisi*: *nêsi*: *nisi nai*

⁸ Nenaglašeni oblik u protestantskim izdanjima ipak nije isključiv, što je vidljivo iz daljnjeg teksta.

⁹ Broj u zagradi odnosi se na broj stranice u pojedinom dokumentu.

¹⁰ Za Kožičićev misal navodi se stranica, a za tekstove Mo, Sm i Pt ako su isti kao u Km ne navodi se ništa, a ako postoji razlika u glagolu ona se navodi u zagradi, bez navođenja stranice.

¹¹ I *Vulgata* i Lutherova *Biblija* na ovom mjestu imaju prezentsku konstrukciju: *defuncti sunt enim* (<http://www.fourmilab.ch/etexts/www/Vulgate/Matthew.html>), *sie sind gestorben* (<http://www.biblegateway.com/passage/?search=Matthaeus+2&version=LUTH1545>) pa možemo zaključiti da priređivači protestantskog izdanja slijede jedan od ova dva navedena dokumenta, dok Kožičić i ostali misali ne slijede *Vulgatu*, premda su inače dosljedni u slijeđenju iste. (Vidi tekst: Ceković—Eterović—Žagar 2010). I *Vulgata* i Lutherova *Biblija* uzeti su kao primjer zato što postoji mogućnost da su priređivači protestantskih izdanja imali upravo ove dokumente prilikom priređivanja *Novoga testamenta*. Koji je dokument bio predložak za protestantski *Novi testament* ni do danas nije poznato. F. Fancev navodi da su hrvatski reformatori poznavali i upotrebljavali starije hrvatske prijevode (Fancev 1961a:154) ali ne navodi o kojim je prijevodima riječ.

mana (Pć 2a, Pg 2a): *něsi* naimanša (Km 15r). Ostali tiskani misali imaju drugačiju rečeničnu konstrukciju: ničimže manši *esi* (Mo, Sm, Pt). Za treće lice množine protestantski tekstovi imaju noviji oblik: *nisu*, za razliku od Kožičićeva misala koji ima *ne sut*, dok ostali tekstovi imaju *ně sut*: jere *nisu* (Pć 3a, Pg 2b): zane da *ne sut* (Km 10r; êk(o) *ně sut* Mo, Sm, Pt). Kad je riječ o ostalim glagolskim značenjima, i tu protestantski tekstovi koriste hrvatske oblike za treće lice jednine: *pita*, *leži*, *se muči*, *sagriši*, *grede*, *vaze*, *se zove*: *pitaetb*, *ležitb*, *mučit se (straetb)*, *sagrěšit*, *grědetb (pridetb)*, *poětb*, *zovet se*:

pita: ôtaць vašb Nebeski *pita* nihb (Pć 8b, Pg 8a): *pitaetb* e (Km 133v; *pitěet* Mo, Sm, Pt);

leži: sluga moi *leži* (Pć 10a, Pg 10a): otrokb moi *ležitb* (Km 17v);

se muči: zlo *se muči* (Pć 10a, Pg 10a): zle *mučit se* (Km 17v; *lûtě straetb* Mo, Sm, Pt);

sagriši: ako paki *sagriši* Bratb tvoi (Pć 27b, Pg 26a); Ako *sagrěšit* (Km 42r);:

grede: Evo ti *grede* Kralb (Pć 31b, Pg 30a): kralb tvoi *grědetb* (Km 31b; *pride* Mo, Pt, *prid(e)t b* Sm);

vaze: *vaze* dite (Pć 2b, Pg 2b): *poětb* otroče (Km 12r);

se zove: ki *se zove* (Pć 3a, Pg 3a): iže *zovet se* (Km 14v, *naricaetb* Mo, Sm, Pt).

Treba napomenuti da se 3. lice jednine vrlo rijetko izražavalo i nastavkom *-tb* i u ćirilickom i u glagoljskom izdanju, a tako je i u Kožičićevu misalu, a od takva oblika odstupaju ostali proučavani misali: Jere izb tebe *izidetb* Voivoda (Pć 2a, Pg 2a): is tebê bo *izidetb* voi (Km 15r, *izide* Mo, Sm, Pt).

Po naravi stvari, osnove mnogih glagola jesu zajedničke i protestantskim i ostalim tekstovima, međutim, treba reći da protestantski tekstovi znatno više imaju hrvatske osnove glagola, npr. za značenje *znati* protestantski tekstovi imaju osnovu *zna-*, a ostali misalski tekstovi *věd-*: *zna*, *znate*: *vestb*, *uvestě* (*uviste* Mo, Pt, *uvěste* Sm): *Mešt*re, *znamo* (Pć 34a, Pg 32b): Učitelú *věmo* (Km 142v; *věmb* Mo, Sm, Pt); I da *znate* (Pć 11b, Pg 11b): da *uvestě* (Km 139v; *uviste* Mo, Pt, *uvěste* Sm).

Isto možemo reći i za oblik *psuje* koji u ostalim tekstovima ili ima stariju osnovu i glasi *knetb* za treće lice jednine ili je iskazan opisno sintagmom *hul'ně besěduetb*: ovi *psuje* (Pć 11b, *psuje* Pg 11a): Sa *knetb* (Km 139v; *hulně bes(ě)duetb* Mo, Sm, Pt).

Za treće lice množine također su češći hrvatski nastavci¹²:

¹² U proučavanom tekstu Evanđelja po Mateju u trećem licu množine glagola koji završavaju nastavkom *-aû* ima 20, a samo su dva glagola s nastavkom *aût* (str. 11b i 35b). Istu situaciju nalazimo i u glagoljskom protestantskom izdanju.

poslušau, skuplau, podkopaü, se ôciçau, vide, hode: poslušau, žanut, zbiraü, skapaü, kradut, ôciçau, se, slišet.

poslušau: jere Vetri i More poslušau njega? (Pć 11a, Pg 11a): poslušau ga (Km 18v);

siju, žanu, skuplau: Ptice Nebeske, ke ne siju, ni Žanu, ni skuplau (Pć 8b, Pg 8a): êko ne seüt : ni žanut : ni v žitnice ne zbiraü (Km 133v; seüt Mo, Sm, Pt);

podkopaü, ukradu: kadi lupeži podkopaü i ukradu (Pć 8a, Pg 8a): kade tati skapaü i kradut (Km 23r; podkopavaü Mo, Pt, potk(o)paü Sm);

se ôciçau, sliše: gubavci se ôciçau, gluhi sliše (Pć 15a, se ôčiçaju, šliše Pg 14b): prokaženi ôciçau se gluhi slišet (Km 2r).

Ovaj primjer pokazuje da je ista tendencija uzimanja hrvatskih oblika kod priređivača protestantskih izdanja neovisno koristi li se glagol koji ima tematski prezentski vokal *i* ili tematski prezentski vokal *e*.

U drugom licu jednine kod priređivača protestantskih izdanja nalazimo samo noviji oblik¹³, za razliku od ostalih proučavanih glagoljskih tekstova: *vnidešb, hočešb, učišb, gledašb, morešb: vnideši, hočeši, učiši, zriši, možeši:*

vnidešb: da vnidešb pod krovn moi (Pć 10b, vlizeš Pg 10a): da vnideši (Km 18r);

hočešb: ako hočešb, neka učinimo ôvdi tri krovi (Pć 25b, hočeš, učinimo Pg 24b): Ako hočeši (Km 33r);

učišb: v istini učišb (Pć 34a, učiš Pg 32b): va istine učiši (Km 142v);

gledašb: jere ne gledašb (Pć 34a, gledaš Pg 32b): ne zriši (Km 142v);

morešb: morešb mene ôčistiti (Pć 10a, moreš mene ozdraviti Pg 10a): možeši me ocestiti (Km 18v).

Drugo lice množine jednako je i kod priređivača protestantskih izdanja i kod Kožičića, što je u skladu s pravilima o tvorbi toga lica: *otпустite*, ovdje treba reći da *Prvotisak* misala, *Modruški* i *Senjski* misal imaju stariji oblik *otpuçate*: ako ne *otпустite* (Pć 28b, Pg 27a): ako ne *otпустite* (Km 142r; *otpuçate* Mo, Sm, Pt).

U nekim leksemima vidljive su razlike u osnovi samih glagola¹⁴ (*potribujete: trêbujete*): oviñ vsiñ *potribujete* (Pć 8b, *potribujete* Pg 8b): vseñ siñ *trêbujete* (Km 133v).

U proučavanom tekstu prva lica jednine i množine prezenta slabije se opimjerena, ali i tu nalazimo razlike. U jednini priređivači protestantskih

¹³ Na to je upozorio Franjo Fancev: »Završetak na -ši za 2. lice sing. prez. [...] ne poznaje jezik protestantskih hrvatskih izdaña nikako, paçe ni u onim dijelovima, gdje se inaçe opaža jak utjecaj crkvenoga jezika.« (Fancev 1916b:116).

¹⁴ Razlike se odnose na činjenicu da protestanti *ê* reflektiraju u *i*, a ostali misali zadržavaju *ê*.

izdanja (i ćirilickog i glagoljskog) imaju noviji nastavak *-m*, a ostali misalski tekstovi hrvatskostaroslavenski nastavak *-u*: *poklonim se: poklonû se: poklonim se njemu* (Pć 2b, Pg 2a): *poklonû se nemu* (Km 15r). Uz nastavak *-m* priređivači protestantskih izdanja upotrebljavaju i nastavak *-û / -u*: ja *šalû* angela (Pć 15a, Pg 14b): *azъ šalju* (Km 2r, *šlju* Mo, Pt), *govoru vamъ* (Pć 41a, Pg 39a, Km 64b, *g(lagol)û* Mo, Pt) i taj nastavak preteže.¹⁵ U množini Kožičićev misal ima noviji oblik osnove *čekamo*, priređivači protestantskih izdanja upotrebljavaju *čekajemo*, dok ostali tekstovi imaju staru osnovu i nastavak *-čaemb*: ili drugoga *čekajemo* (Pć 15a, Pg 14b): ili inogo *čekamo* (Km 2r; *čaemb* Mo, Sm, *čbemb* Pt). Ipak primjer *gremo: idemo* potvrđuje pomlađenost oblika koji upotrebljavaju priređivači protestantskih izdanja, a *Prvotisk, Modruški* i *Senjski misal* imaju particip *šadše*: da *gremo* (Pć 19b, Pg 18b): da *idemo* (Km 19r; *šadše* Mo, Sm, Pt). Treba spomenuti da je i dvojina broj koji koriste priređivači protestantskog teksta u ćirilickom izdanju¹⁶ (za razliku od glagoljskog izdanja u kojem nalazimo množinski oblik) i ostali misalski tekstovi, ali osnove nisu iste: *budêta: složita (svečæta* Mo, Sm, Pt): ako dva *izъ meû vasъ* skladna *budêta* (Pć 27b, ako dva iz mei vami skladna *budu*, Pg 26b): ako dva *odъ v(a)sъ složita* (Km 42r; *svečæta* Mo, Sm, Pt). Za razliku od toga, u sljedećem primjeru protestantski tekstovi u ćirilickom izdanju imaju dvojину: *padeta*, u glagoljskom množinu *padut*, Kožičićev misalski tekst množinski oblik *padaût* dok ostali misalski tekstovi imaju dvojину kao i protestantski tekstovi u ćirilickom izdanju: ako *Slipacъ, Slipca vodi, ôba vъ jamu padeta* (Pć 23a, *padut* Pg 22a): oba v êmu *padaût* (Km 43r; *vpadet se* Mo, Pt, *vpadeta se* Sm).

Imperativ kao zapovjedni način tvorio se od prezentskih osnova. Ako pogledamo oblike imperativa u protestantskim misalskim tekstovima u odnosu na Kožičićeve oblike, vidjet ćemo da se oni ne poklapaju u potpunosti: *reci, vrzi se, ljubite*:

reci, bude: reci da ôvo kamenie Kruhъ *bude* (Pć 4a, Pg 4a): *reci* da kamenje sie hlebi *budutъ* (Km 27r; *rci* Pt). U tom primjeru različita je upotreba gla-

¹⁵ Franjo Fancev navodi: »nema sumnje da završetak *-u* u našim vrelima i nije uvijek bio odjek živoga govora, već će biti i zbog jakog utjecaja crkvenog jezika. (Fancev 1916b:36).

¹⁶ Franjo Fancev smatra da uporaba dvojine nije rezultat utjecaja slovenskih tekstova, već smatra da je korištenje dvojine rezultat utjecaja crkvenoga jezika, iako su se oblici duala nalazili u živom narodnom govoru. Mišljenje prof. Vidića da je upotreba duala rezultat upotrebe tog oblika u slovenskom govoru, Fancev drži pogrešnim (Fancev 1916b:38). To dokazuje činjenicom da u hrvatskim protestantskim knjigama duala ima i u aoristu i u imperfektu, a to su vremena kojih u slovenskim protestantskim tekstovima nema te bi bilo neobično da su ih priređivači protestantskih izdanja stavili u imperfekt i aorist (Fancev 1916b:55).

gola *biti* zbog različite upotrebe leksema *kruhъ- hlêbъ* u jednini odnosno množini.

vrzi se: vrzi se doli (Pć 4a, Pg 4a): *vrzi se nizu* (Km 27r);

ljubite: govoru vamъ, lûbite neprijatele vaše (Pć 7a, Pg 6b): *Lûbite nepriêтели vaše* (Km 25r).

Ponekad postoje razlike u osnovi leksema u primjerima:

vazmi: poimi, učini: stvori, poite: idite, upitaite: ispitaite, činite: tvorite, gledaite: vzrite.

vazmi: Vstani i vazmi dite (Pć 3a, Pg 3a): *vstani i poimi otroče* (Km 14v);

učini: reku (...) slugi moemu *učini to* (Pć 10b, Pg 10a): *stvori sie* (Km 18r);

poite, upitaite: Poite upitaite (Pć 2a, Pg 2a): *idite i ispitaite* (Km 15r; *idête* Pt);

činite: dobro činite onimъ, koi vasъ nenavide (Pć 7a, Pg 6b): *dobro tvorite* (Km 25r);

gledaite: Gledaite Ptice Nebeske (Pć 8b, Pg 8a): *Vzrite na ptice* (Km 133v).

U tekstu nailazimo i na dvojinu i u ćirilčkom i u glagoljskom protestantskom izdanju, kao i u ostalim proučavanim tekstovima: *nasliduita: Nasliduita* mene (Pć 4b, Pg 4b): *Pridita* po mnê (Km 4b; *poidêta* Mo, Pt, *poidita* Sm).

Opisni oblici za treće lice jednine iskazuju se sintagmom *da+prezent: da umretъ* u svim misalima: koi proklinati bude ôta ili materъ *da Smrtъû umretъ* (Pć 22b, Pg 21b): *da umretъ* (Km 43r) s tim što protestantski tekstovi imaju i česticu *neka: neka onъ oslobodi* njega sada ako hoće (Pć 45b, Pg 43b): *da izbavit* (Km 67r). Zanimljiva je upotreba opisnog oblika za prvo lice množine. To lice u staroslavenskom jeziku nema česticu, a protestantski tekstovi je imaju i glasi *neka: neka učinimo: stvorimo* u Kožičićevom misalskom tekstu, a ostali misalski tekstovi imaju česticu *da* i staroslavenski oblik prezenta za to lice: *da stvorimъ: neka učinimo* ovdje tri krovi (Pć 25b, Pg 24b): *stvorimo* sade tri krovi (Km 33r; *da stvorimъ* Mo, Pt). Nastavak za prvo lice množine i kod obaju protestantskih izdanja i kod Kožičića je novi *-mo*. U upotrebi niječnog imperativa postoji razlika između protestantskih izdanja i Kožičića. Kožičić upotrebljava konjugirani imperativni oblik glagola *hotêti* s odgovarajućim imperativom. Na to je upozoreno u tekstu koji su napisali autori Ceković, Sanković i Žagar¹⁷. Tako kod Kožičićeva misalskog teksta imamo primjer: *ne htêi boêti se* (Km 7v), a izdavači protestantskih izdanja isto značenje izražavaju sintagmom: *nemoi se bojati* (Pć 1b, Pg 1b) koja je uobičajena.

¹⁷ Vidi Ceković—Eterović—Žagar: 2010:10.

Futur I. i II. Budućnost se protestantskim tekstovima, i ćirilickim i glagoljskim, označavala na nekoliko načina: prezentom svršenih glagola, složenim futurom I. te futurom II. Za tvorbu futura I. rabio se prezent pomoćnih glagola *htjeti* i *biti* i infinitiv glagola: *htjeti- hoće poroditi, hoće ôzdraviti, hote priti, hoće lûbiti, učiniti çu, hoćemo piti, hoće biti*, a ostali misali imaju samo prezentski oblik *porodit, isceliet, pridutъ, vzlûbitъ, stvoru, piemo, budetъ*; pomoćni glagol *biti- budešъ imenovati, budešъ služiti, bude siditi, – narečeši, služiši, sêdetъ*.

Htjeti

hoće poroditi: I ona *hoće poroditi* Sina (Pć 1b, Pg 1b): *Porodit* že sina (Km 7v);
hoće ôzdraviti: i *hoće ozdraviti* sluga moi (Pć 10b, Pg 10a): i *isceliet* otrok moi (Km 18r; *iscêletъ* Mo, Pt, *isçlietъ* Sm);
hote priti: mnozi *hote priti* ôdъ Istoka (Pć 10b, Pg 10a): *pridutъ* mnozi ôdъ istoka (Km 18r);
hoće lûbiti: a drugoga *hoće lûbiti* (Pć 8b, Pg 8a): a drugoga *vzlûbitъ* (Km 133v);
učiniti çu: *çiniti çu* vašъ da budeta ribara lûdi (Pć 4b, Pg 4b): i *stvoru* vašъ (Km 145r);
hoćemo piti: čto *hoćemo piti* (Pć 8b, Pg 8b): čto *piemo* (Km 133v; *piti počnetъ* Mo, Sm, Pt). U ovom primjeru, Modruški, Senjski i Prvotisak misala upotrebljavaju početne glagole *vъčneti* i *počneti*.
hoće biti: Tako *hoće biti* (Pć 18a, Pg 17a): tako *budetъ* (Km 29v).

Biti

budešъ imenovati: *budešъ imenovati* ime njegovo Isus (Pć 1b, Pg 1b): *narečeši* ime nego (Km 33v);
budešъ služiti: njemu samomu *budešъ služiti* (Pć 4b, Pg 4a): emu samomu *služiši* (Km 27r; *poslužiši* Mo, Sm, Pt);
bude siditi: *bude siditi* Sinъ çlovičaski (Pć 29b, Pg 28b): kada *sêdetъ* sinъ (Km 150v; *sedetъ* Mo, Sm, Pt).

Zanimljive su situacije u kojima se upotrebljavaju različiti glagolski oblici za iskazivanje budućnosti: protestantski tekstovi imaju futur I. na mjestu na kojem Kožičićev misalski tekst ima kondicional: *se hoće poroditi: rodilъ se bi; bude iskati: iskalъ budet*, dok ostali misalski tekstovi na tom mjestu imaju također futur I. *hoćet iskati, će tražiti*.

se hoće poroditi: kadi *se hoće is(u)h(гъs)t poroditi* (Pć 2a, *hoće se poroditi* Pg 2a): kadê *rodil se bi* krstъ (Km 15r);
bude iskati: Irudъ *bude iskati* diteta (Pć 2b, Pg 2b): *iskalъ budetъ* irudъ otroče (Km 12r; *hoćet iskati* Mo, Sm, Pt).

Nadalje, na mjestu futura II. u Kožičićevu misalu, kod protestanata stoji futur I., a u ostalim misalima prezent u službi futura I.: *hoće vladati: stroilь budet*: ki *hoće vladati* Pukomь (Pć 2a, Pg 2a): iže *stroilь budet* plкь izr(ai)levь (Km 15r; *upas(e)tv* Mo, Sm, Pt)¹⁸. Nailazimo i na obrnutu situaciju u kojoj protestantski tekstovi imaju futur II., a ostali misalski tekstovi futur I. iskazan prezentskim oblikom glagola: *буду падале: spadutь*: Zvêzde *буду падале* z neba (Pć 38a, Pg 36a): zvezdê *spadutь* s nebêse (Km 143v)¹⁹. Na mjestu futura II. koji nalazimo u protestantskim tekstovima, u Kožičićevu misalskom tekstu nalazimo kondicional, a u ostalim misalskim tekstovima prezentski oblik: da *bude skušanь* (Pć 4a, *bude napastovan* Pg 4a): da *iskušenь bil bi* (Km 27r; *iskusit se* Mo, Sm, Pt)²⁰.

Prošlo je vrijeme izraženo uglavnom **aoristom sigmatskim II.** i u većini primjera svi proučavani tekstovi na paralelnim mjestima upotrebljavaju taj glagolski oblik. Razlike koje su uočene su uglavnom leksičke, tj. upotrebljavaju se različite osnove, npr. *naidohь*: *obretohь* kod Kožičića, a ostali misali imaju asigmatski aorist (*obrêtv*), *nasitismo*: *napitasmo*.

naidohь: ne *naidohь* toliko vere (Pć 10b, *naidoh* Pg 10a): ne *obretohь* tolikie veri (Km 18r; *obrêtv* Mo, Sm, Pt).

nasitismo: kadь *vidismo* tebe Lačna i *nasitismo* tebe (Pć 40a, Pg 38b): kada te *vidismo* lačuča i *napitasmo* tê (Km 27v; *napitahom* Mo, Pt, *napitêhomь* Sm).

Ovaj primjer pokazuje da i protestantski i Kožičićev misalski tekst imaju hrvatski oblik aorista, za razliku od ostalih misalskih tekstova u kojima se koristi staroslavenski oblik: *napitahomь*, *napitêhomь*.

Za oblik *rekoše* koji imaju i Kožičićev i protestantski misalski tekst u ostalim misalskim tekstovima nalazimo **sigmatski I. aorist** (*reše*, *rêše*): *rekoše* njemu (Pć 19b, Pg 18b): *rekoše* nemu (Km 19r; *reše* Mo, *r(ê)še* Sm, Pt). Ti nam primjeri potvrđuju činjenicu da i protestantski i Kožičićev misalski tekst koriste tada suvremene oblike. Isto potvrđuje i upotreba glagola *biti* za treće lice jednine koji u Kožičićevu, Senjskom misalskom tekstu i u

¹⁸ Futur I. na ovom mjestu nalazimo i u *Vulgati*: qui *reget* populu; <http://www.fourmilab.ch/etexts/www/Vulgate/Matthew.html> (poglavlje 2., redak 6.).

¹⁹ U ovom primjeru *Vulgata* ima futur I. kao i Kožičić i ostali glagoljski tekstovi: *stellae cadent de caelo*; <http://www.fourmilab.ch/etexts/www/Vulgate/Matthew.html> (Mt. 24., 29.). Tako je i u Lutherovoj Bibliji: <http://www.biblegateway.com/passage/?search=Matthaeus+24&version=LUTH1545>. Takvom uporabom futura II. priređivači protestantskih izdanja napravili su stilistički odmak u odnosu na njima poznate (i priznate) tekstove.

²⁰ U ovom slučaju ne možemo govoriti o utjecaju ni *Vulgate* niti Lutherova izdanja na protestantska izdanja. Naime, *Vulgata* na ovom mjestu ima futur I. (ut *temptaretur* a diabolo) <http://www.fourmilab.ch/etexts/www/Vulgate/Matthew.html> (Mt. 4.1), a Lutherova Biblija kondicional (er von dem Teufel *versucht* würd) <http://www.biblegateway.com/passage/?search=Matthaeus%204&version=LUTH1545>).

protestantskom ćirilickom tekstu glasi *bê*, odnosno *be* u glagoljskom protestantskom izdanju, a ostali misalski tekstovi imaju arhaićniji oblik *bisi*: kada *bê* zarućena (Pć 1b; *be* Pg 1b): zarućena *bê* mariê (Km 7v; *bisi* Mo, Pt). Umjesto aorista kod protestantskih izdanja i Kožićića ostali misali upotrebljavaju imperfekt glagola: *proslaviše*: *slavlahu*: i *proslaviše* Boga (Pć 12a, Pg 11b): i *proslaviše* b(og)a (Km 139v; *slavlahu* Mo, Sm, Pt). Takva različita upotreba očekivana je s obzirom na to da je u prvom slučaju upotrijebljen svršeni, a u drugom nesvršeni glagol. **Imperfekt** se upotrebljava, ali nešto rjeđe. Imaju ga svi proućeni tekstovi: *iskahu*, *služahu*:

iskahu: ki *iskahu* dušu ditićevu (Pć 3a, Pg 3a): ki *iskahu* dušu otroćete (Km 14v);

služahu: I *služahu* njemu (Pć 4b, Pg 4a): i *služahu* emu (Km 27r).

Zamijećena je uporaba imperfekta u protestantskim izdanjima, a u misalima je upotrijebljen aorist. Zanimljivo je da je umjesto leksema *ćujahu se* kod protestanata jednom upotrijebljen leksem *diviše se* u Kožićićevu, Modrućkom, Senjskom i Prvotisku misala, a drugi put leksem *uboēše se*:

ćujahu se: *ćujahu se* govoreći (Pć 11a, Pg 10b): *diviše se* u(ćeni)ci govoreće (Km 18v);

ćujahu se: *ćujahu se*: i *proslaviše* Boga (Pć 12a, Pg 11b): *uboēše sê* i *proslaviše* b(og)a (Km 139v).²¹

Uoćena je i razlika u uporabi množine imperfekta kod protestanata, a jednine aorista u ostalim tekstovima: *se približahu*: *približi se*, ali ta razlika potjeće iz nešto promijenjena konteksta: I kadъ *se približahu* къ jerusolimu (Pć 31b, Pg 30a): Egda *približi se* i(su)sъ erusol(i)mu (Km 61v).

I dvojina se rabi u svim proućavanim tekstovima, ali u različitim oblicima. Tako protestantski misalski tekstovi imaju imperfekt *bihota*, Kožićić *behota*, a ostali tekstovi misala aorist *bêsta*: jere *bihota* ribara (Pć 4b, Pg 4b): *Behota* bo ribara (Km 145r; *bêsta* Mo, Sm, Pt).

Od složenih vremena, **perfekt** je u protestantskim tekstovima često u upotrebi, ali tako nije u ostalim proućenim tekstovima. U njima umjesto perfekta stoji aorist. Protestantski tekstovi imaju: *jesi verovalъ, naslidovali jesmo* (u *slidъ idosmo, v slêd idomъ*), *se jestъ ispunilo, jestъ dalъ*: *verova, sledismo, da* kod Kožićića, a ostala tri misalska teksta imaju prezent *dastъ*.

jesi verovalъ: kako *jesi verovalъ* budi tebi²² (Pć 10b, *jesi veroval*, Pg 10a): êkože *verova* budi tebi (Km 18r);

²¹ Franjo Fancev to smatra pravim aoristima u kojima je došlo do zamjene nastavka aoristnoga *-še* imperfektnim nastavkom *-hu*. (Fancev 1916b:96).

²² et sicut *credidisti fiat tibi*; <http://www.fourmilab.ch/etexts/www/Vulgate/Matthew.html> (Mt. 8, 13).

*naslidovali jesmo: naslidovali jesmo tebe*²³ (Pć 29b, *naslidovali jesmo* Pg 28b): *sledismo tebe* (Km 150v; *v slêd t(e)be idomb* Mo, Sm, Pt).

Vidljivo je da Modruški, Senjski i Prvotisak misala upotrebljavaju asigmatski aorist glagola *iti*.

jestv dalb: ki *jestv dalb* takovu oblast²⁴ (Pć 12a, *jest dal* Pg 11b): *ize da* (...) *vlast takovu* (Km 139v; *dastb* Mo, Sm, Pt).

Usporedbom s Vulgatom možemo zaključiti da priređivači protestantskih izdanja slijede Vulgatu, za razliku od Kožičića koji ovdje radi odmak od Vulgate i upotrebljava aorist.

Pluskvamperfekt je oprimjeren u svim tekstovima: *bihu prišli: došli bêhu*: *koi ôkolb jedanadeste ure bihu prišli* (Pć 30a, Pg 29a): *ki došli bêhu* (Km 19v; *prišli bêhu* Mo, Sm, Pt).

U primjeru *bihu videli* kod priređivača protestantskih izdanja, u Kožičića imamo *vidêli bêhu*, a ostali misali koriste aorist: *vidêše*: *zvizda ku bihu videli* (Pć 2b, Pg 2a): *zvezda ûže vidêli bêhu* (Km *vidêše* Mo, Sm, Pt). Pluskvamperfekt je upotrijebljen i u Vulgati: *stella quam viderant*²⁵. Iz toga se može zaključiti da priređivači protestantskih izdanja, kao i Kožičić, slijede Vulgatu.²⁶ Aorist je upotrijebljen u svim misalima u primjeru *posti se*, dok na istom mjestu protestantski tekstovi imaju pluskvamperfekt *biše postilb*: i *kad̂ biše postilb* (Pć 4a, Pg 4a): *I egda posti se* (Km 27r). Umjesto pluskvamperfekta u ostalim je misalima pronađena upotreba aktivnog participia preterita: *biše prišla: izšadša* (Kožičić), *izšadša/ izšadši* (ostali misali): *koja* (...) *biše prišla* (Pć 23a, *biše prisla* Pg 22a): *žena* (...) *izšadša* (Km 30v; *izšadši* Mo, Sm, Pt).

Participi. U proučenom korpusu potvrđeni participi jesu: aktivni particip preterita I. i II., aktivni particip prezenta, pasivni particip preterita, dok se pasivni particip prezenta ne pojavljuje. Budući da se aktivni particip preterita drugi upotrebljava za tvorbu složenih vremena, ti leksemi su oprimjereni kod opisa složenih oblika. Aktivni particip prezenta prilagođen je hrvatskim oblicima, tj. nastavak *-e* zamijenjen je u protestantskim

²³ nos *reliquimus* omnia; <http://www.fourmilab.ch/etexts/www/Vulgate/Matthew.html> (Mt. 19, 27).

²⁴ *dedit* potestatem talem hominibus; <http://www.fourmilab.ch/etexts/www/Vulgate/Matthew.html> (Mt. 9, 8).

²⁵ <http://www.fourmilab.ch/etexts/www/Vulgate/Matthew.html> (Mt. 2, 9).

²⁶ »Pluskvamperfekt se u latinskom upotrebljava mnogo češće nego u našem jeziku, jer je latinski mnogo točniji u izricanju vremenskih odnosa glagolske radnje.« (Gorski—Gortan—Pauš 1960:260). Taj kontekst ukazuje na opravdanost korištenja pluskvamperfekta u odnosu na aorist te nije neobično to da su i protestanti i Kožičić upotrijebili to glagolsko vrijeme.

misalskim tekstovima novijim nastavkom *-eći* i za muški rod, dok ostali misalski tekstovi imaju stare nastavke: *nishodeći* z gore isus (Pć 10a, *zлізуći* Pg 9b): Egda *snide* i(su)sъ (Km 17v; *izide* Mo, Sm, Pt), *hodeći*: *hode*: *hodeći* Isus poli Mora (Pć 4b, Pg 4b): *hode* i(su)sъ pri mori (Ko 145r), *govoreći*: *govore* kod Kožičića, a ostali misali upotrebljavaju staroslavensku osnovu *glagole*. Međutim, Kožičić ipak tu nije isključiv kao Modruški, Senjski misal i Prvotisak. I u njemu se upotrebljava povremeno noviji oblik kao i kod protestantskih tekstova: *moleći* (:*mole*): pristupi k njemu Centurionъ *moleći* njega i *govoreći* (Pć 10a, Pg 10a): pristupi k nemu stotnikъ *m(o)l(e)ći* ga i *govore* (Km 18r; *m(o)le*, *gl(agol)e* Mo, Sm, Pt). Treba reći da u Matejevu evanđelju nema primjera za deklinirani oblik ovog participa, ali poneki rijetki primjer možemo ipak pronaći, npr. Iv. 1.9: človika *prihodećega* (Pć 130b, Pg124b): č(lovê)ka *gredučago* (Km 9v). Ti sasvim rijetki primjeri pokazuju da je u protestantskom izdanju taj particip izniman i sve više se gubi, za razliku od ostalih izdanja: *po proroku govoreći* (Pć 2b, Pg 2b): *prorokomъ govorećim* (Km 12r; *gl(agol)učimъ* Mo, Sm, Pt). Također se izgubio oblik određenosti kod priređivača protestantskih izdanja, a zadržan je kod Kožičića: *plačući*: *pl(a)čući*. U ostalim misalskim tekstovima imamo kao i kod protestantskih tekstova *plač(u)ći*: *Plačući* Sinove svoje (Pć 3a, Pg 2b): *pl(a)čući* s(i)ni svoe (Km 12r; *plač(u)ći* Mo, Sm, Pt). Taj se particip povremeno zamjenjuje aktivnim participom preterita prvim, npr.: *videći* kod protestanata, *vidivъ*, *vidêvъ* u ostalim misalima: Tada Irudъ *videći* (Pć 2b, Pg 2b): Tagda irudъ *vidivъ* (Km 12r; *v(i)dêvъ* Mo, Sm, Pt). Aktivni particip preterita prvi nalazimo u protestantskim tekstovima u primjerima: *padši*, *vstavši se*, *odgovorivši* gdje oblik za ženski rod prelazi i na oblik za muški rod, dok u ostalim misalima te promjene nema: *padъ*, *vstavъ*, *otvečavъ*.

padši: ako *padši* se pokloniš meni (Pć 4b, Pg 4a): ako *padъ* pokloniš se mnê (Km 27r);

vstavši se: *vstavši se vaze* dite (Pć 2b, Pg 2b): *vstavъ* poêť otroče (Km 12r);

odgovorivši: *odgovorivši* Ćenturionъ reče (Pć 10b, Pg 10a): *otvečavъ* stotnikъ reče (Km 18r; *otveča* Mo).

Particip preterita pasivni upotrebljava se jednako u svim proučavanim tekstovima: *pisano jestъ*, *slišanъ jestъ*:

pisano jestъ: ovako *pisano jestъ* (Pć 2a, *pisano jest* Pg 2a): ovako bo *pisano jestъ* (Km 15r);

slišanъ jestъ: Glasъ o Rami *slišanъ jestъ* (Pć 3a, *slišan jest* Pg 2b): Glasъ v ramê *slišanъ e(stъ)* (Km 12r).

Zaključak

Na temelju usporedbe glagolskih oblika koje upotrebljavaju priređivači protestantskih izdanja u ćirilickom izdanju *Novoga testamanta* iz 1563. s paralelnim primjerima u tiskanom Kožičićevom *Misalu hruackom* iz 1531. godine, starijim tiskanim misalima (*Modruškom*, *Senjskom* i *Prvotisku misala*), te otisnutim protestantskim glagoljskim *Novim testamentom* možemo zaključiti:

Gledano u odnosu na druge glagoljske misale, prvenstveno u odnosu na *Misal hruacki* Šimuna Kožičića Benje, jezična je koncepcija i ćirilickoga i glagoljskoga *Novoga testamanta* različita. Kožičić slijedi *Vulgatu*, što su dokazala i prethodna istraživanja (Ceković—Eterović—Žagar 2010). Protestanti također slijede *Vulgatu*, no pritom nisu tako dosljedni. *Vulgata* im jest uzor, ali samo onoliko koliko to odgovara duhu hrvatskoga jezika. Ako pogledamo morfološke oblike koji odgovaraju hrvatskostaroslavenskom stanju, vidjet ćemo da je udio hrvatskostaroslavenskih oblika veći u Kožičićevu tekstu i ostalim glagoljskim misalima, za razliku od protestantskih izdanja u kojima je broj hrvatskostaroslavenskih oblika znatno manji. Naravno, ti oblici i dalje postoje, jer to je bio jedan od načina da se zadrži povezanost s tradicijom.

Između ćirilickoga i glagoljskoga *Novog testamanta* nema bitnih razlika, riječ je o jednom prijevodu. Razlike koje postoje jesu: grafičke (veći broj *je-rova* u ćirilickom tekstu), fonološke (u glagoljskom tekstu samoglasničko *l* prelazi u *u*, a u ćirilickom tekstu ostaje *l*), morfološke (dvojina je češća u ćirilickom tekstu), u ćirilickom tekstu u prezentu češći je nastavak *-u* za 1. lice jednine dok je u glagoljskom tekstu za to lice češći nastavak *-m*.²⁷ Češća uporaba dvojninskih oblika u ćirilickom protestantskom izdanju u odnosu na paralelne oblike u glagoljskom protestantskom izdanju dokaz je da su priređivači ćirilickog izdanja uvažili prigovore da je jezik glagoljskog izdanja previše »moderan« za jezik liturgijskih knjiga. No, usprkos tim i drugim razlikama držim da je riječ o istoj jezičnoj koncepciji, a razlike koje između ta dva protestantska izdanja postoje, rezultat su ondašnjih prigovora da je jezik glagoljskog izdanje previše "narodan", a prema lo "crkven", te se to u ćirilickom izdanju nastoji ispraviti u korist "crkvenih" oblika. No, usprkos tomu, možemo zaključiti da je prevoditeljsko djelovanje protestanata doprinijelo većoj razumljivosti teksta, premda je riječ o svega trideset godina razlike između tūbingenskog ćirilickog i riječkog glagoljskog izdanja.

²⁷ Više o razlikama vidi u: Fancev 1916a:154.

Literatura

- Benvin, Anton. 1984. Zamisao liturgijskoga jezika u Šimuna Kožičića. *Slovo* 34, 203–218.
- Biblija*. 1983. Zagreb : Kršćanska sadašnjost.
- Ceković, Blanka, Ivana Eterović. 2012. Dvojina u *Misalu Hruackome Šimuna Kožičića Benje*. *Fluminensia* 1, 143–156.
- Ceković, Blanka, Ivana Sanković, Mateo Žagar. 2010. Jezik *Misala hruackoga Šimuna Kožičića Benje*: glagolski oblici. *Slovo* 60, 133–166.
- Damjanović, Stjepan. 2010. Slova ostavljena i pogrišena. U: *Knjige poštujući, knjigama poštovan*. Zbornik o 70. rođendanu Josipa Bratulića. Zagreb : Matrica hrvatska.
- Damjanović, Stjepan. 2005. *Staroslavenski jezik*. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada.
- Fancev, Fraño. 1916a. Jezik hrvatskih protestantskih pisaca XVI. vijeka. *Rad JAZU* 212, 147–225.
- Fancev, Fraño. 1916b. Jezik hrvatskih protestantskih pisaca XVI. vijeka. *Rad JAZU* 214, 1–112.
- Gortan, Veljko, Oton Gorski, Pavao Pauš. 1960. *Latinska gramatika*. Zagreb : Školska knjiga.
- Grabar, Biserka, Anica Nazor, Marija Pantelić. 1973. *Hrvatskoglagoljski misal Hroja Vukčića Hrvatinića: Transkripcija i komentar*. Zagreb—Ljubljana—Graz : Staroslavenski institut »Svetozar Rittig«. Mladinska knjiga. Akademische Druck- u. Verlagsanstalt.
- Hafner, Stanislaus. 1971. Die slowenische Reformation und der Glagolismus. *Slovo* 21, 365–376.
- Jembrih, Alojz. 2007. Pogovor uz pretisak glagoljičkoga Novoga Testamenta (1563.). Zagreb : Ljubljana : Teološki fakultet »Matija Vlačić Ilirik« ; Narodna in univerzitetna knjižnica.
- Jembrih, Alojz. 2008. Pogovor uz pretisak ćirilickoga Novoga Testamenta (1563.). Zagreb : Ljubljana : Teološki fakultet »Matija Vlačić Ilirik« ; Narodna in univerzitetna knjižnica.
- Katičić, Radoslav. 2013. *Hrvatski jezik*. Zagreb : Školska knjiga.
- Misal Pavla Modrušanina*, Venecija, 1528. (Zagreb, NSK, R II A-8°-9).
- NT. 2008. *Novi Teštament = Novi Testament*. 1563. Pretisak, glavni urednik Alojz Jembrih. Zagreb, Ljubljana, Teološki fakultet »Matija Vlačić Ilirik« ; Narodna in univerzitetna knjižnica.
- Senjski glagoljski misal* 1994. pretisak 1494. Ur. Milan Mogaš i Anica Nazor. Zagreb : HAZU.

Žagar, Mateo. 2012. Zadaci i perspektive istraživanja jezika glagoljskih tiskanih izdanja Šimuna Kožičića Benje (uz pripremanje kritičkog izdanja *Misala hruackoga*). *Fluminensia* 1, 143–156, 111–124.

<http://www.fourmilab.ch/etexts/www/Vulgate/Matthew.html>.

<http://www.biblegateway.com/passage/?search=Matthaeus+24&version=LU1545>.

Popis kratica

- Pć — Ćirilički *Novi testament*, 1563.
Pg — Glagoljički *Novi testament*, 1562.—1563.
Km — Misal hruacki Šimuna Kožičića Benje, 1531.
Mo — Misal Pavla Modrušanina, 1528.
Sm — Senjski misal, 1494.
Pt — Prvotisak misala, 1483.

The language of the protestant cyrillic *New Testament* (1563) in comparison to Croatian glagolitic tradition

Abstract

The paper analyzes the language of the Cyrillic printed text (1563) in comparison to earlier Croatian Glagolitic texts. Using the comparative verb analysis of the Gospel of Matthew in the Protestant Cyrillic New Testament and the Protestant Glagolitic *New Testament* (1562/1563) as well as the printed missals — Missal hruacki (1531) by Kožičić, Modruški misal (1528), Senjski misal (1494) and Prvotisak misala (1483), I am going to try to establish to what extent the Cyrillic text differs from the above mentioned Glagolitic texts and whether those differences signify a fresh language concept that the previously printed missals were unfamiliar with.

Ključne riječi: protestanti, glagoljaši, misal, glagol

Key words: protestants, glagolitic monks, Roman Missal, verb